

Тернопільська обласна рада
Департамент освіти і науки Тернопільської обласної військової адміністрації
Фаховий коледж Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної
академії ім. Тараса Шевченка

*Циклова комісія трудового навчання та технологій
і образотворчого мистецтва*

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заступник директора

з навчально-виховної роботи

Павло ЯЛОВСЬКИЙ

« 01 » вересня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мистецтво регіону

Освітньо-професійний ступінь **фаховий молодший бакалавр**

Галузь знань: **01 Освіта / Педагогіка**

Спеціальність: **014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво)**

Освітньо-професійна програма **Середня освіта (Образотворче мистецтво)**

Корната М. Д. Мистецтво регіону: робоча програма навчальної дисципліни для здобувачів фахової передвищої освіти з галузі знань 01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво). Кременець, 2024. 13 с.

Розробник:

Корната Марія Дмитрівна – викладач циклової комісії трудового навчання та технологій і образотворчого мистецтва Фахового коледжу КОГПА ім. Тараса Шевченка.

Робоча програма затверджена на засіданні циклової комісії трудового навчання та технологій і образотворчого мистецтва

Протокол від «01»серпня 2024 р. № 1

Голова циклової комісії _____ Віталій ПИСАРЕНОК

1. Вступ

Навчальна дисципліна «Мистецтво регіону» відображає унікальність культурного спадку і традицій мешканців даного регіону. Його поглиблене вивчення допоможе зберегти і передати історію та цінності нащадкам, а розвиток - сприятиме розвитку туризму, привертаючи увагу до унікальних культурних особливостей місцевості, що в свою чергу матиме вплив на стимуляцію економічного розвитку території через популяризацію місцевих мистецьких традицій.

Дисципліна «Мистецтво регіону» спрямована на глибоке ознайомлення з багатогранною культурною спадщиною Кременеччини та Тернопільщини. Розглядаючи основні етапи розвитку мистецтва, здобувачі освіти отримують можливість усвідомити значення художніх традицій для формування національної ідентичності та культурного розмаїття. Ця дисципліна не лише поглиблює знання про історію регіонального мистецтва, а й сприяє формуванню естетичного смаку, творчого мислення та поваги до багатой історичної спадщини краю.

Актуальність курсу зумовлена потребою збереження і популяризації унікальних культурних надбань, що сприятиме зміцненню зв'язків між поколіннями та підвищенню інтересу до регіону з боку туристів і дослідників. Інтеграція знань про місцеве мистецтво в освітній процес допоможе виховати компетентних педагогів, здатних ефективно передавати ці знання наступним поколінням.

Особливу увагу у курсі приділено аналізу творів мистецтва у їх історико-культурному контексті, що дозволяє сформувати у здобувачів освіти цілісне уявлення про розвиток образотворчого мистецтва Волині. Вивчення дисципліни стимулює студентів до індивідуальних творчих пошуків і практичного застосування здобутих знань у майбутній педагогічній діяльності.

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Мистецтво регіону» складена для навчання здобувачів освітньо-професійного ступеня «фаховий молодший бакалавр» відповідно до освітньо-професійної програми Середня освіта (Образотворче мистецтво) з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво).

2. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійний ступінь, освітньо-професійна програма,	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма здобуття освіти
Кількість кредитів ECTS: 1,5	Галузь знань 01 Освіта	Вибіркова
	Спеціальність 014.12 Середня освіта (Образотворче мистецтво)	
Змістовних модулів – 3	Освітньо-професійна програма Середня освіта (Образотворче мистецтво)	Рік підготовки: 4-й
Загальна кількість годин – 45		Семестр 8-й
		Лекції 18 год.
		Семінарські 10 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2; самостійної роботи – 1,2	Освітньо-професійний ступінь: фаховий молодший бакалавр	Самостійна робота 17 год.
		Вид контролю: Залік – 8-й семестр

Примітка

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить для денної форми навчання – 62 % до 38 %

3. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення дисципліни є ознайомлення здобувачів освіти з основними досягненнями образотворчого мистецтва Волинського регіону, та надання уявлення про мистецтвознавчі напрями його вивчення. Мистецтво Волині – складова і невід’ємна частина української культури. Основним змістом курсу є розкриття найважливіших етапів у розвитку мистецтва регіону, аналіз його основних напрямків і стилів, характеристика видів жанрів і окремих творів образотворчого мистецтва.

Основні завдання курсу:

- вивчення історії розвитку мистецтва та культури Волині;
- вивчення історії та етапів історичного розвитку живопису, графіки, скульптури, архітектури та декоративно-ужиткового мистецтва від первісного суспільства до сьогодення у нашому регіоні;
- формування у здобувачів освіти професійних компетенцій з навчання історії мистецтва.

Завдання курсу полягає в об’єднанні характеристики епохи з глибоким і конкретним аналізом кожного твору в його ідейно-художній єдності, в розгляді цього твору як вияву історичного процесу розвитку мистецтва в тісному зв’язку з минулим і майбутнім, в показі єдності конкретно історичного й національного і загальнолюдського; формуванні розуміння життєвих та естетичних принципів, світової культури; формуванні здатності берегти та розвивати морально-естетичні, культурні, досягнення суспільства на основі розуміння закономірностей української культури.

У результаті вивчення навчальної дисципліни у здобувачів фахової передвищої освіти повинні бути сформовані такі **компетентності (ЗК):**

ЗК2 Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК6 Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК7 Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях;

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

СК3 Здатність до інтеграції предметних знань з різних освітніх галузей.

СК16 Здатність розуміти основи образотворчої грамоти, аналізувати історичні етапи розвитку образотворчого мистецтва, художні твори; використовувати спеціальну термінологію; усвідомлювати значення образотворчого мистецтва у вихованні учнівської молоді;

СК 23 Здатність до аналізу традицій та сучасних тенденцій декоративно-прикладного мистецтва, ідентифікації та порівняння ознак різних його видів, навчання учнів технікам декоративно-прикладного мистецтва у позакласній та позашкільній діяльності.

Зміст підготовки здобувачів фахової передвищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання (РН):

РН6 Застосовувати міжпредметні зв'язки та інтеграцію змісту різних освітніх галузей в освітньому середовищі;

РН16 Володіти теоретико-методичними знаннями у галузі образотворчого мистецтва, принципами та закономірностями організації навчання образотворчому мистецтву в закладах загальної середньої освіти;

4. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Найдавніше мистецтво Кременеччини

Тема 1. Дохристиянський період нашого краю, часи Київської Русі.

Перші згадки. Племена, що населяли Волинь. Місцеві розкопки.

Період формування культури та мистецтва на території Волині до прийняття християнства. Племена, що населяли регіон, їхні звичаї, вірування та матеріальна культура. Археологічні знахідки, що свідчать про розвиток ремесел, обрядового мистецтва і прикладного оздоблення. Аналіз впливу культури Київської Русі на формування локального мистецького стилю, розвиток іконопису, архітектури та декоративних форм.

Змістовий модуль 2. Мистецтво Кременеччини XVII-XVIII століття

Тема 2. Мистецтво Кременеччини XVII-XVIII століття.

Пізнє барокко – помітне явище в архітектурі цього часу.

Мистецтво барокового періоду, який є ключовим для розвитку культури Кременеччини. Аналіз архітектурної спадщини, зокрема зразки пізнього бароко в сакральних та світських спорудах. Ознайомлення з творами живопису та декоративно-ужиткового мистецтва цього часу, що вирізняються багатством орнаментів, яскравими колористичними рішеннями та виразною пластикою.

Змістовий модуль 3. Мистецтво Кременеччини від XIX ст. - до сучасності

Тема 3. Мистецтво Кременеччини початку XIX століття.

Передумови виникнення кременецької художньої школи.

Тема висвітлює початок XIX століття як період становлення кременецької художньої школи. Розглядаються передумови її виникнення, вплив на культурний розвиток регіону та важливість співпраці між місцевими й закордонними

майстрами. Особлива увага приділяється портретній творчості, жанровим сценам і розвитку академічного живопису.

Тема 4. Мистецтво Кременеччини кінця XIX – початку XX століття.

Художня спадщина Почаївської іконописної майстерні. Становлення мистецької школи Кременця. Канікулярна художня студія.

Процеси розвитку мистецтва на межі століть, зокрема діяльність Почаївської іконописної майстерні. аналіз унікальних технік іконопису та їхній вплив на церковне мистецтво України. Становлення мистецької школи Кременця, розвиток жанрового живопису, зокрема канікулярна художня студія як інноваційний підхід у мистецькій освіті.

Тема 5. Мистецьке життя довоєнного Кременця.

Відродження кременецької мистецької школи. Вплив митців на покращення стану мистецької освіти. Охоплення періоду між двома світовими війнами, який характеризується відродженням Кременецької мистецької школи. Здобутки місцевих митців у графіці, живописі та декоративному мистецтві. Ознайомлення із впливом європейських течій на розвиток регіонального мистецтва, а також із внеском художників у популяризацію мистецької освіти.

Тема 6. Кременець у якості краківської плернерної школи, «волинський Барбізон».

Піднесення рівня художнього життя Кременеччини та перетворення міста на мистецький осередок. Вагомий внесок представників плернерної школи у формуванні та становленні мистецької освіти Кременця. Тема зосереджена на аналізі діяльності краківської плернерної школи та її впливу на художнє життя Кременеччини. Розглядається трансформація міста в мистецький осередок, піднесення художнього рівня місцевих митців та популяризація плернерного живопису. Вивчення ролі природних пейзажів Волині у творчості художників та формуванні їхнього стилю.

Тема 7. Сучасне українське мистецтво. Мистецтво Тернопільщини.

Зародження музейництва на Тернопільщині. Найдавніші музеї регіону.

Сучасні тенденції розвитку мистецтва в регіоні. Вивчаються найвизначніші твори місцевих художників, що працюють у галузі живопису, графіки, скульптури та декоративного мистецтва. Зародження музейництва в регіоні, створення та діяльність провідних мистецьких закладів. Висвітлення інноваційних підходів в сучасному мистецтві Тернопільщини.

5. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин					
	денна форма					
	усього	у тому числі				
		лекц.	сем.	прак.	лаб.	с.р.
Змістовий модуль 1. Найдавніше мистецтво Кременеччини						
Тема 1. Дохристиянський період нашого краю, часи Київської Русі.	5	2	1			2
Змістовий модуль 2. Мистецтво Кременеччини VII-XVIII століття						
Тема 2. Мистецтво Кременеччини XVII-XVIII століття.	8	4	2			2
Разом за змістовим модулем I	13	6	3			4
Змістовий модуль 3. Мистецтво Кременеччини від XIX ст. - до сучасності						
Тема 3. Мистецтво Кременеччини початку XIX століття.	5	2	1			2
Тема 4. Мистецтво Кременеччини кінця XIX – початку XX століття.	5	2	1			2
Тема 5. Мистецьке життя довоєнного Кременця.	7	2	2			3
Тема 6. Кременець у якості краківської плерерної школи, «волинський Барбізон».	8	4	1			3
Тема 7. Сучасне українське мистецтво. Мистецтво Тернопільщини.	7	2	2			3
Разом за змістовим модулем II	32	12	7			13
Усього годин	45	18	10			17

6. Теми семінарських (практичних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Дохристиянський період нашого краю, часи Київської Русі.	1
2.	Мистецтво Кременеччини XVII-XVIII століття.	2
3.	Мистецтво Кременеччини початку XIX століття.	1
4.	Мистецтво Кременеччини кінця XIX – початку XX століття.	1
5.	Мистецьке життя довоєнного Кременця.	2
6.	Кременець у якості краківської плернерної школи, «волинський Барбізон».	1
7.	Сучасне українське мистецтво. Мистецтво Тернопільщини.	2
	Всього годин	10

7. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Дохристиянський період нашого краю, часи Київської Русі. Експозиції Кременецького краєзнавчого музею	2
2.	Мистецтво Кременеччини XVII-XVIII століття. Замок у Збаражі Музей Ю. Словацького	2
3.	Мистецтво Кременеччини початку XIX століття. Портретна творчість Ю. Пічмана у Кременці	2
4.	Мистецтво Кременеччини кінця XIX – початку XX століття. Музей І. Хворостецького в Почаєві. Невідомі полотна О. Якимчука	2
5.	Мистецьке життя довоєнного Кременця. Збірки Тернопільського обласного художнього музею	3
6.	Кременець у якості краківської плернерної школи, «волинський Барбізон». Повоєнне мистецтво Волині	3
7.	Сучасне українське мистецтво. Мистецтво Тернопільщини. Творчість сучасних художників Тернополя.	3
	Всього годин	17

Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів фахової передвищої освіти під час самостійної роботи на семінарських (практичних) заняттях

1-2 бали – здобувач фахової передвищої освіти володіє елементарними теоретичними знаннями, його відповіді правильні, але недостатньо осмислені; завдання для самостійної роботи виконує на низькому рівні, з неточностями; робить помилки.

3 бали – здобувач фахової передвищої освіти на середньому рівні володіє теоретичними знаннями, його відповіді повні, але з деякими неточностями; здатний до виконання практичних завдань, однак не в повному обсязі, з помилками.

4 бали – здобувач фахової передвищої освіти володіє системними знаннями та здатністю до їх практичного застосування; правильно або з незначними помилками та в повному обсязі виконує практичні завдання.

5 балів – здобувач фахової передвищої освіти на високому рівні володіє теоретичними знаннями та здатний до їх творчого практичного використання; правильно виконує практичні завдання; активно працює над підвищенням рівня своєї професійної компетентності.

9. Методи навчання

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності: лекція (лекція-інформація, проблемна лекція, лекція-дискусія, лекція-демонстрація), практичні заняття, бесіда, розповідь, практичні та дослідні роботи, самостійна робота, спостереження, аналіз, синтез, індукція, дедукція, узагальнення, метод проектів.

2. Методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності: стимулювання обов'язку і відповідальності у навчанні, опора на життєвий і професійний досвід здобувачів, створення відчуття успіху у навчанні.

10. Методи контролю

Поточний контроль: усне опитування (індивідуальне, фронтальне, групове), практичні заняття, перевірка виконання здобувачами завдань самостійної роботи.

Підсумковий контроль: залік у 8-ому семестрі.

11. Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів фахової передвищої освіти з навчальної дисципліни «Мистецтво регіону»

Оцінку «5», «відмінно» – заслуговує здобувач фахової передвищої освіти, який на високому рівні володіє теоретико-методологічними знаннями у сфері українського мистецтва. Уміє максимально використовувати у педагогічній

діяльності набуті знання і практичні уміння, успішно розв'язує проблеми особистісного розвитку учнів, формує у школярів знання з історії українського мистецтва, естетичного досвіду, емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва регіону. Виявляє високий рівень світосприйняття і світовідчуття мистецького мислення, потребу в художньо-педагогічній діяльності, самовдосконаленні. Демонструє готовність до ефективного здійснення естетично-виховної діяльності в закладах загальної середньої освіти.

Оцінку «4», «добре» – заслуговує здобувач фахової передвищої освіти, який володіє навчально-програмовим матеріалом у процесі розв'язання творчих завдань з курсу, однак допускає термінологічні помилки, не завжди логічно використовує теоретичні знання. Вирізняється стандартністю мистецько-педагогічного мислення. Потребує вдосконалення умінь та навичок, здобутих під час вивчення навчальної дисципліни, розвитку рівня професійної мотивації.

Оцінку «3», «задовільно» – здобувач фахової передвищої освіти, який виявляє знання і розуміння основних аспектів проблеми мистецького виховання школярів, проте вони недостатньо глибокі та осмислені. Інколи демонструє алогічність у відтворенні навчального матеріалу. Виявляє вміння частково аналізувати теоретичні аспекти проблем мистецького виховання школярів, проте робить неточні висновки. Не вміє застосувати здобуті знання для вирішення мистецько-педагогічних проблем, які виникають у процесі здійснення освітньої діяльності.

Оцінку «2», «незадовільно» – заслуговує здобувач фахової передвищої освіти, який фрагментарно відтворює незначну частину навчального матеріалу, має нечіткі уявлення про об'єкт вивчення навчальної дисципліни. Демонструє елементарні знання теоретичного матеріалу. Не здобув практичних умінь і навичок, необхідних для мистецько-освітньої діяльності в закладах загальної середньої освіти. Не вміє логічно мислити і висловлювати свою думку.

12. Методичне забезпечення

Навчально-методичне забезпечення, періодичні видання, методичні посібники, мультимедійні презентації за змістом тем.

13. Рекомендована література

Базова

1. Коляденко С. М. Кременецький ліцей в системі освіти Волині (XIX – 30-ті рр. ХХст.): монографія. Житомир, держ. пед. ун-т ім. І. Франка, 2003р. 136 с.
2. Маковський С., Собчук В. Волинські Афіни, 1805–1833 = Ateni Wołyńskie, 1805–1833: зб. наук. праць. Тернопіль: Богдан, 2006. 302 с.
3. Народне мистецтво Тернопільщини: альбом / авт.-упоряд. М. Білоус; ред. В. Барна. Тернопіль : Тернограф, 2006. 86 с.

4. Небесник І. І. Художня освіта на Закарпатті у ХХ столітті: історико-педагогічний аспект: монографія. Ужгород: Закарпаття, 2000. 168 с. (Львівська акад. мистецтв).
5. Оболончик Н. Музей Кременецької Землі. Діалог. 2001. Вип. № 34. С. 4.
6. Оболончик Н. Г. Кременецький ліцей в системі освіти Другої Речі Посполитої: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01. „Історія України”. Чернівці, 2007. 18 с.
7. Огієнко І. (митрополит Іларіон). Свята Почаївська Лавра; упоряд., авт. передм. М. Тимошик. Київ: Наша культура і наука, 2004. 439 с. (Видавничий проект Фундації ім. митрополита Іларіона (Огієнка) «Запізніле вороття». Серія 2. «Зарубіжні першодруки»; Т. 3).
8. Панфілова О. Кременецький культурно-освітній осередок: музейний аспект. Мистецтвознавство'08: наук. збірник. Львів, 2008. С. 191–198.
9. Панфілова О. Мистецтво та художній процес Кременеччини 1920-30-х років: предмет наукового дослідження. Мистецтвознавство'07: наук. збірник. Львів, 2007. С. 115–122.
10. Панфілова О. Канікулярна художня студія польських та українських митців у Кременецькому ліцеї 1930-х років. Мистецтвознавство'05: наук. збірник. Львів, 2005. С. 109–118.
11. Панфілова О. Кременець у творчості польських художників-колористів. Мистецтвознавство'07: наук. збірник. Львів, 2008. № 2. С. 109–118.
12. Рожко В. Є. Волинська Духовна семінарія (1796-2004 р.р.): іст. нарис Луцьк: Медіа, 2004. 256 с.
13. Рожко В. Є. Духовні православні заклади Волині Х–ХХ століть: історико-краєзнавчий нарис. Луцьк: Медіа, 2002. 280 с.
14. Сейко Н. Польське шкільництво на Волині -Житомирщині у ХІХ – першій половині ХХ століття: монографія. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2001. 226 с.
15. Сміх-Шатківський О. Я. Графіка: альбом, тексти: Л. Сидор-Ошуркевич, О. Сидор / упоряд.: Лозинський Т., Завалій І.. Львів; Київ: Ін-т колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ: Оранта, 2006. 112 с.: іл.
16. Художники про Тернопіль [Образотворче видання]: альбом-каталог / ред. М. М. Скаринський. Тернопіль : ФОП Шабала Н. Є., 2011. 79 с.
17. Чернихівський Г. І. Кременеччина від давнини до сучасності. Кременець: Папірус, 1999. 318 с.

Допоміжна

1. Гриб А. Є. Керамологія Тернопільщини : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2015. 159 с.

2. Гриб А. Є. Ляда. Серце ткацького верстата. Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. 320 с.
3. Литвин В. Тисяча років сусідства і взаємодії; відп. ред. В. А. Смолій. К., Ін-т історії України НАН України, 2002. 133 с. Місто Кременець в історії освіти, науки, культури: матеріали міжнар. науково-практичної конф., 23-24 травня 2002 р., Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут імені Тараса Шевченка. Кременець, 2002. 268 с.
4. Мандруючі святі [Образотворче видання] : II міжнародний пленер іконопису на Волині 1-14 серпня 2012 року. Центр інтеграції у Замлинні (Карітас Луцької дієцезії). Луцьк : Абрис, 2013. 38 с.
5. Międzynarodowe Sympozjum Artystyczno-Naukowe Spotkania w Krzemieniu, 2013-1014. Krakow : Galeria Labirynt, 2015. 39 с.
6. Międzynarodowe Sympozjum Artystyczno-Naukowe Spotkania w Krzemieniu, 2015-1016. Krakow : Galeria Labirynt, 2017. 43 с.
7. Овсійчук В. А. Класицизм і романтизм в українському мистецтві; Ін-т народознавства; наук. ред. С. Павлюк; ред. О. Козакевич. К., Дніпро, 2001. 444 с.
8. Овсійчук В. А. Класицизм і романтизм в українському мистецтві. Ін-т народознавства; наук. ред. С. Павлюк; ред. О. Козакевич. Київ: Дніпро, 2001. 444 с.
9. Омелян Я. Екслібриси (книжкові знаки); упоряд. біограф. довідок Н. Дашенко [та ін.]. Вид. VII. Тернопіль, 2006. 109 с.
10. Омелян Я. Екслібриси пам'яті (книжкові знаки); упоряд. біограф. довідок Н. Дашенко [та ін.]. VIII вид. Тернопіль, 2007. 153 с.
11. Омелян Я. Живопис. Графіка: каталог. Тернопіль: Джура, 2008. 96 с.
12. Панфілова О. Мистецтво фотографії на Кременеччині у 1920-1930-х роках. Мистецтвознавство'06: наук. збірник. Львів, 2006. С. 143–150.
13. Панфілова О. Музика та театральне мистецтво на Кременеччині. Мистецтвознавство: Вісник Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2009. Вип. 15-16. С. 99–103.
14. Панфілова О. Роль аматорських колективів у підтриманні культурно-освітніх традицій Кременеччини 20-30-х років. Вісн. Харк. держ. акад. дизайну і мистец.: наук. збірник. X., 2009. № 13. С.96-100.
15. Панфілова О. Мистецьке життя Кременеччини 20-30-х років ХХ століття: монографія. Тернопіль: Астон, 2012. 208с. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/20428/1/mohohraf_panfilova.pdf
16. Сакральні пам'ятки Тернопільщини: фотоальбом. 2-е вид., змін. і доп. Тернопіль : Новий колір, 2011. 152 с.
17. Світ української писанки : науко-популярне видання. Київ : Кондор, 2005. 96 с.

18. Святі Волині: III міжнародний пленер іконопису на Волині 15-28 липня 2013 року. Центр інтеграції у Замлинні (Карітас Луцької дієцезії). Луцьк : Абрис, 2013. 70 с.
19. Сейко Н. Польське шкільництво на Волині-Житомирщині у XIX – першій половині XX століття: монографія. Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2001. 226 с.
20. Середньовічні і ранньомодерні оборонні споруди Волині : збірник наукових праць / під ред. В. Собчука. Кременець : Астон, 2006. 152 с.
21. Творчість Ростислава Глуква в контексті розвитку української діаспори XX століття: (до 90-ї річниці від дня народження художника) : зб. матеріалів науково-мистецького симпозіуму «Художньо-мистецькі рецепції творчості Ростислава Глуква в контексті розвитку української діаспори XX ст.» (11-12 травня 2017 р.) / за заг. ред. А. М. Ломаковича. Кременець : ВПЦ Кременецької ОГПА ім. Тараса Шевченка, 2017. 126 с.
22. Трофимлюк В. Олекса Шатківський. Неповторне бачення світу. Карби: дод. журн. «Образотворче мистецтво». 2002. № 1. С. 66.
23. Удін, Є. Т. Вибрані твори : до 70-річчя з Дня народження і 50-річчя творчості Тернопіль : Удін Є., 2007. 96 с.
24. Хаварівський, Б. Я., Снітовський О. - серед вас... Іван Марчук і Тернопільщина. Кн. 1. Тернопіль : Тернограф, 2013. 232 с.
25. IV міжнародний пленер іконопису на Волині, 14-25 липня 2014 року. Луцьк, 2014. 72 с.
26. Шмагало Р. Т. Словник митців-педагогів України та з України у світі (1850-1950-і рр.). Львів: Українські технології, 2002. 144 с.: 176 іл.
27. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX ст.: структурування, методологія, художні позиції. Львів: Українські технології, 2005. 528 с.: 742 іл.
28. Ярослав Омелян: живопис, графіка : каталог. Тернопіль : Джура, 2008. 96 с.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека українських підручників. URL: <http://pidruchniki.ws/>
2. Бібліотека ім. Юліуша Словацького. Сторінки. Головна сторінка, Мій край в легендах та піснях. Наші молоді таланти. Пам'ятки історії краю. URL: <http://bibliokrem1.blogspot.com>
3. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
4. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

5. Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка. URL: <https://kogpa.edu.ua/uk/>
6. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/>
7. Національна бібліотека ім. В. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
8. Підручники URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1011-mystectvo-masol-9-klas.html>